

MATS JOHANSSON:

USA inför 90-talet

Att vinna val är en sak, att förändra verkligheten en annan.

I denna artikel ger Mats Johansson en bild av Ronald Reagans politiska framgångar och den ideologiska renässansen bakom. Artikeln bygger på hans och Peter Steins bok "Frihetens Idéer – USA inför 90-talet".

Ronald Reagans storseger i presidentvalet 1980 kom för många svenskar som en stor överraskning. Den ofta fragmentariska nyhetsrapporteringen och de ensidiga kommentarerna om USA i svenska medier hade inte fångat underliggande opinionsförändringar.

Men de överraskade var i gott sällskap; i USA hade såväl förre presidenten Gerald Ford som förre utrikesministern Henry Kissinger under de primärval som föregick presidentvalet antytt att Reagans åsikter var för extrema för att vinna ett bredare folkligt stöd. Och när Reagans seger stod klar, förklarades den oftast med hänvisning till vissa aktuella skeenden som t ex gisslandramat i Iran och den ekonomiska nedgången.

Andra såg saken klarare. Norman Podhoretz, redaktör för den inflytelserika nykonservativa tidskriften *Commentary*, hävdade att valutslaget var logiskt; det var "valet som Watergate-affären hade uppskjutit". Han syftade på den mer djupgående förändring i amerikansk opinion som kunde skymtas redan när Richard Nixon besegrade Hubert Humphrey 1968.

Denna förändring har till en del influerats av utvecklingen på det intellektuella området, en tendens som under 50-talet började märkas främst vid akademiska institutioner och materialiserade sig i ett fåtal nya tidskrifter och organisationer. På 70-talet alstrade denna utveckling en mängd forskningsprojekt, utredningsinstitut, böcker, tidskrifter och gräsrotsorganisationer.

Utan denna långsiktiga intellektuella uppbackning hade Ronald Reagan sannolikt aldrig blivit nominerad av sitt parti, än mindre vald. Och omvald.

Chefredaktör Mats Johansson, Timbro Press, var 1984–85 korrespondent i USA och följde valrörelsen från Washington.

Detta är en läxa att lära för de liberal-konservativa krafterna i Sverige; uthållighet, konsekvens och mod ger resultat. Förr eller senare.

60-talets politiska omvälvning

I massmedierna var 60-talet vänsterns årtioende, för medelamerikanen något annat. Den politiske analytikern och Nixonstrategen Kevin Phillips sammanfattar decenniet i sin allmänt erkända och banbrytande valstudie från 1969, *The Emerging Republican Majority*:

Sextiotalets stora politiska omvälvning är inte den som en relativt liten grupp av övre medelklass och intellektuella anhängare till senator Eugene McCarthy står för, utan en folklig revolt från de amerikanska massor som av välståndet lyfts till medelklass och konservatism. Deras revolt riktas mot mandarinererna i etablissemang, detta kastväsendets politik och skatter.

Nixon förfuskade med sin interventionistiska och statsexpansionistiska ekonomiska politik — "vi är alla keynesianer nu" — ett växande konservativt mandat. Han införde inte bara pris- och lönekontroll utan också energiregleringar, samt grundlade trots nedrustning dagens budgetunderskott. Genom att överge Sydvietnam, och med sin roll i Watergate-affären, bekräftade han också till slut skepsisen på konservativt håll mot sin person.

Fem huvudkategorier

I 80-talets disparata samling av mer eller mindre konservativa politiker, intellektuella, publikationer, intresseorganisatio-

ner, lobbygrupper och institutioner kan fem huvudkategorier urskiljas, mellan vilka gränserna oftare är flytande än skarpa.

"Moderaterna"

Här återfinns stora delar av det republikanska etablissemang, ofta folk med stark anknytning till storföretagen och finansvärlden, eller med en lång politisk karriär bakom sig: t ex vicepresidenten George Bush, utrikesministern George Shultz, finansministern James Baker och senatsledaren Robert Dole — administratörer och exekutörer snarare än kreatörer.

Hit hör ekonomer som t ex de f d presidentrådgivarna Herbert Stein (Nixon) och Alan Greenspan (Ford), som är kritiska mot utbudsteori och predikar budgetbalans, liksom mycket av det som utförs vid *American Enterprise Institute* och näringslivsorgan som den 1912 grundade Chamber of Commerce i Washington.

"Gamla högern"

Här samlas politiska veteraner som Barry Goldwater och hans senatskollega från Syd-Carolina Strom Thurmond, kretsen kring William Buckley och hans tidskrift *National Review*, kulturkonservativa som Russell Krik, kretsen kring Human Events, samt 60-talsorganisationer som t ex *American Conservative Union* och försvarslobbyn *American Security Council*.

Vid sidan av försvarsupprustning och betoning av moraliska värden är de förespråkare för stärkt federalism, dvs ökad frihet för delstaterna gentemot centrala beslut, och en begränsad statsmakt.

Ledande "think-tank" är anrika *Hoover Institution* (on War, Revolution and Peace) vid Stanford-universitetet i Kali-

fornien, grundat 1919 med en donation från Herbert Hoover och uppdraget att "visa upp ondskan i Karl Marx' doktriner".

"Nya högern"

Den gamla högern, fast oftast något yngre och mer populistisk.

Politiska förgrundsfigurer är senatoren Jesse Helms från Nord-Carolina och kongressmannen Jack Kemp från New York, den senare mest namnkunnig i en grupp av ca 30 republikanska ledamöter av representanthuset, Conservative Opportunity Society (COS), en slags gerillagrupp för framtidsfrågor inspirerad av bl a superoptimisten bland futurister, den 1983 avlidne Herman Kahn vid Hudson Institute.

Aktionsgrupperna är sannolikt många tusen på det lokala planet, varav en mängd med nationell spridning.

"Think-tanken" *Heritage Foundation* i Washington tillhandahåller mycket av den politiska substansen för denna del av rörelsen, som i ekonomiska frågor starkt lutar sig mot utbudsekonomerna.

"Moraliska majoriteten"

Av politiskt exploaterade religioner i USA var den kristna undamentalismen sen på marknaden, men har fått desto snabbare genomslag. TV-evangelisten Jerry Falwell grundade 1979 organisationen *Moral Majority*, som med över två miljoner medlemmar (varav 70 000 präster) prioriterar sociala och etiska frågor.

Kampen står mot allt som förknippas med "vänsterfrihet": aborter, skilsmässor, pornografi, homosexualitet, alkohol och narkotika, bussning av skolbarn. Men kampen har också en positiv sida, som är för allt det som vänsterkulturen upplevs

som ett hot mot: en socialpolitik som stöder familjen, en kriminalpolitik för lag och ordning, patriotism, trohet i äktenskapet, traditionella utbildningsideal, arbetsmoral, skolbön.

Basen för såväl den nya högern som "den moraliska majoriteten" är vanliga människor, engagerade i aktivitet på det lokala planet, i en vardagsmiljö. *Time*-redaktören Burton Yale Pines, numera i ledningen för *Heritage Foundation*, beskriver i gräsrotsskildringen *Back to Basics* (1982) den typiske högeraktivisten faktiskt som en normal person:

De är inte veteraner från någon politisk rörelse . . . För de flesta av dem har samhällsengagemang inte inneburit mer än den årliga utflykten med scouterna eller att sälja lotter och baka pajar till kyrkobasaren. De är hårt arbetande människor som motvilligt blivit aktiva.

Till skillnad från de vänsteraktivister som till slut anställs för skattemedel för att administrera de program som de har förespråkat, tjänar dessa traditionalister själva sällan något på sin idealitet.

"De nykonservativa"

Beteckningen "neoconservative" myntades ursprungligen av Michael Harrington, en socialist inom det demokratiska partiet, som stämpel på en samling närmast "gräsossar" som han ville att partiet skulle distansera sig ifrån i Vietnam-frågan.

Det som förenade dessa nykonservativa intellektuella i 60-talets polariserade klimat var antisovjetism, front mot extremvänstern, stöd för ett starkt försvar och för Israel, samt för en aktiv utrikespolitik, men också sympati för fackföreningsrörelsen och välfärdsprogrammen. Alla hade de ti-

digare hört hemma någon annanstans, som trotskister, socialister eller liberaler.

En del var judar, de flesta tillhörde demokraterna; många var aktiva inom partifractionen *Coalition for a Democratic Majority* (CDM), grundad av framtidne senatoren Henry Jackson och hans kollega Pat Moynihan.

I gruppen finns t ex CDM:s nuvarande ordförande Ben Wattenberg vid *American Enterprise Institute*, tidskriften *Commentary*s chefredaktör Norman Podhoretz, professorerna Irving Kristol och Jeane Kirkpatrick, nuvarande biträdande försvarsministern Richard Perle, sociologen Seymour Martin Lipset, filosofen Sidney Hook, och den katolske tänkaren Michael Novak.

Det är förvisso ingen enhetlig grupp; somliga kallar sig fortfarande socialdemokrater, andra har som Kristol accepterat den nykonservativa benämningen och röstar numera republikanskt. En del har förblivit demokrater, föredrar att kalla sig "neoliberals" och deltar nu aktivt i försöken att ta makten inom det demokratiska partiet från intressegrupper och vänsteraktivister.

Reaganepokens pragmatism

Den italienske 1800-talsnationalisten Giuseppe Mazzini hävdade att idéer styr världen och dess händelser och definierade en revolution som omsättande av en idé från teori till praktik. De amerikanska grundlagsfäderna genomförde en sådan revolution, när de efter befrielsekriget skrev en författning.

Reaganepoken har med en överdriven liknelse kallats för den andra amerikanska revolutionen, men av förändringstakten att döma är det snarare fråga om en

kontra-evolution. Det förefaller vid närmare betraktande som om både Reagans varmaste anhängare och ivrigaste kritiker förväxlar färdriktning och retorik med faktiskt uppnådda resultat. Det är mera på det idépolitiska planet än det politisk-praktiska som USA under Reagan har genomgått någon större förändring. Det är inte välfärdsstaten som i någon grundläggande mening har förändrats, utan debatten om den.

Att det kunde ske så snabbt beror på den djupt nedärvda amerikanska misstron mot kollektiva lösningar på samhällsproblemen. Efter decennier av offentlig expansion och skattehöjningar var tiden mogen för en reaktion, och Ronald Reagan personifierade denna protest. Vem kunde bättre än han fånga upp opinionsvinden i korsdraget mellan konservatismens gemenskapssökande och den libertarianska tendensens anti-etatism?

Den ansedde Washington Post-journalisten Lou Cannon (som skrivit den bästa nyanserat kritiska Reagan-biografien "Reagan", 1982) delar bedömningen att oavsett utgången av Reagans andra presidentperiod kommer de grundläggande förändringarna av det politiska klimatet att bestå i många år. De grandiosa federala projektens tid är över, decentraliseringsdebatten avgjord:

Även om han har misslyckats att uppnå vad han föresatt sig att göra, har han ställt in nationen på förändring. En del ser dessa förändringar som splittrande och farliga, underminerande ett halvt sekels sociala framsteg. Andra ser dem som en frälsning för amerikansk stimulans och ekonomisk frihet. Reagan har gjort skillnad, vad än historikernas omdöme kommer att bli.

Reagan själv är misstänksam mot somliga av sina anhängares ideologiska ambitioner. Bakom den optimistiske retorikern Reagan finns en försiktig general, en realpolitiker som vet att man faktiskt kommit framåt också när man efter att ha tagit två steg framåt tvingats backa ett.

I ett tal inför *American Conservative Union* 1977 vände sig Reagan mot dem som ville stämpla honom som "ideolog":

Vad än ideologi kan betyda . . . frammanar det hos mig bilden av ett stelt, irrationellt fasthållande vid abstrakt teori när verkligheten tränger på. Vi bör inse att i USA är ordet ideologi ett skrämselford. Marxism-leninism är en ideologi; alla faktiska förhållanden i den verkliga världen måste passas in i Marx' och Lenins Prokrustes-säng . . .

Låt oss en gång för alla avfärda myten om att en liten grupp av ideologiska purister håller på att erövra en majoritet. Ersätt denna myt med den verkliga bilden av hur en majoritet försöker att hävda sina rättigheter mot mäktiga akademiker, mondäna vänsterrevolutionärer, ekonomiskt illitterata som råkar besitta ett valt ämbete, och de sociala ingenjörer som dominerar den politiska dialogen och bestämmer dess format.

Reagans pragmatiska läggning är med tanke på hans bakgrund inte särskilt förvånande. Än mindre överraskar den i ljuset av all den valsociologi som visar att mångfalden inom partierna och mellan dem ökar. Det var som koalitionsledare Reagan kom till makten, och det är i syntesen mellan etablissemangets behov av kontinuitet och de populistiska revoltörernas vilja att förändra som hans plattform har byggts upp.

Statsvetarna William Maddox och

Stuart Lilie redovisar i en framtidsstudie av amerikansk politik, *Beyond Liberal and Conservative: Reassessing the Political Spectrum* (1984), hur nya mönster hela tiden bildas vid sidan av de gängse ideologiska betraktelsesätten. Deras slutsats för det republikanska partiets del understryker instabiliteten i Reagans koalition:

Republikanerna kan få se slutet på den relativa ideologiska frid som rått sedan slutet på Goldwater-Rockefeller-striderna i det tidiga 60-talet . . . I framtiden kan det komma nya ideologiska strider, när yngre libertarianer inom partiet försöker att få det att lämna socialkonservatismen. Varken libertarianer eller konservativa kan dominera partiet på egen hand; därför måste varje presidentkandidat bygga en ohelig allians med antingen den liberala eller populistiska grenen av partiet. Ronald Reagan kan vara den siste republikanske ledaren som inte behöver utkämpa en hård ideologisk strid för att leda sitt parti.

Den republikanske analytikern Kevin Phillips förutspår också ett mer turbulent klimat efter Reagan. I *Post-Conservative America: People, Politics and Ideology in a Time of Crisis* (1982) hävdar han att USA redan håller på att lämna den traditionella amerikanska konservatismen bakom sig, och någon vanlig dominanscykel på 28–36 år kan republikanerna inte räkna med.

Instabiliteten i den majoritet som skapades under Reagan beror enligt Phillips på att det man är överens om rör det förflutna, inte framtiden. Han avvisar tanken att den ideologiska faktorn är allt annat överstående och betonar att mycket annat spelar in för de gräsrotter som utgör den egentliga konservativa rörelsen:

Idéer spelar roll, visst. Men de är bara en faktor på en lista som också inkluderar befolkningsförändringar, ekonomi, etnisk och religiös stambildning och ren väljarfrustration.

För Phillips, mannen bakom Nixons "tysta majoritet", ligger nyckeln till USA:s politiska framtid i händerna på den växande Nya Högern, fundamentalisterna med en förändring efter religiösa förtecken på programmet, de som rekryterar och mobiliserar en f d demokrätörstörnde lägre medelklass snarare än republikansk övörklass. I ett USA som alltmer kommer att präglas av balkanisering, av centralmaktens allt svagare grepp övör samhällsutvecklingen, ökar religionens betydelse som politiskt instrument, och den politiskt tillvörnda Moraliska Majoriteten under den dynamiske Jerry Falwells ledning är ingen tillfällig företeelse.

I en av de mer omfattande attitydundersökningarna på senare år: *The American Ethos: Public Attitudes toward Capitalism and Democracy* (1984), sammanfattar statsvetarna Herbert McClosky och John Zaller opinionsutvecklingen på ett sätt som ger ringa stöd för Phillips scenario:

Folks förväntningar på att det politiska styret skall ingripa för att korrigera sociala och ekonomiska orättvisor, och garantera åtminstone minimistandard för personligt välbefinnande, har fortsatt att öka under de gångna 50 åren . . . De kommer ofrånkomligen att öka ytterligare, som svar på de demokratiska krafternas spel och konkurrensen mellan eliter om allmänhetens gunst . . . Konflikter mellan kapitalism och demokrati består som ett återkommande inslag i amerikanskt liv; när de uppträder kommer de att lösas på sätt som gynnar den demokratiska

traditionen, och någon sorts välförds kapitalism är den institutionella form som lösningen får.

Sådan är den amerikanska dialektiken.

Framtiden

Om Ronald Reagan sitter ämbetsperioden ut har republikanerna sedan inbördeskriget haft presidentmakten i 80 av 128 år. Från Lincoln och framåt har 17 av de 25 presidenterna varit republikaner. I de senaste nio presidentvalen har de republikanska kandidaterna samlat totalt 346 miljoner röster mot demokraternas 304. På 100 år har bara en enda nordstatsdemokrat fått en absolut majoritet av väljarösterna.

Det är ett hoppfullt republikanskt arv som Reagan lämnar efter sig; en kanalisering av gräsrotsrevolten mot kollektivisering, de konservativas steg från klubbhus till stadshus, från Wall Street till Main Street. Men det är långt kvar för republikanerna att bli ett majoritetsparti.

Reagan förde 1980 in principen om en minskad statsmakt i Vita Huset och fick fyra år senare principen accepterad av en väljarmajoritet, som åtminstone under full högkonjunktur fann den rimlig. Mandatet är i hög grad tillbakablickande, men väljarna tog också ställning till partiernas olika framtidsbilder, verkliga eller inbillade.

Det är i hög grad de konservativa som leder problemformulerandet; hur skall skattehöjningar förhindras och budgeten bantas? Hur skall sovjetexpansionen stoppas? Skall demokraterna komma igen, måste de börja tala tillväxt och inte bara omfördelning, utveckling snarare än jämlikhet.

Det finns dock ett önsketänkande på högerkanten, som bör tas för vad det är: ett hopp om att de propagandistiska överdrifter som så ofta är nödvändiga för att nå ut med budskapet skall verka självuppfyllande.

Dagens siffror bör inte övertolkas och förändringsgraden i den verkliga verkligheten inte överskattas. Det är långt från de politiska trendernas värld till en mångfasetterad vardag, där pluralism och pragmatism är starka motvikter till dogmer och centralistiska påbud. Kollektivism är ingen amerikansk dygd, varken till höger eller vänster, och den offentliga maktutövningen överhuvudtaget inte lika genomträngande som i Sverige.

USA är framför allt inte ett litet homogent isolat som Sverige, en centralmakt med lättskötta undersåtar, utan en väldig, heterogen kontinent med snart 240 miljoner invånare i 50 olika stater, den ena inte den andra lik. Samlade i en federation under en konstitution som föreskriver en hög grad av maktdelning, rymmer dessa stater många verkligheter, livsstilar, idéer och människotyper.

En av de frihetens idéer som har styrt Amerika i över 200 år är att politiker, vare sig de är konservativa eller socialdemokratiska, inte med lagstiftning drastiskt skall

kunna ingripa i dessa verkligheter och alltför mycket störa människornas privatliv. Den idéen kommer att styra även på 90-talet, vare sig presidenten heter George Bush, Mario Cuomo eller Gary Hart. eller någon annan, vars namn de flesta amerikaner ännu inte känner till.

Det är möjligt att Iran-affären kan vara inledningen till Ronald Reagans slutperiod som en under kongressen försvagad president. Det har dock föga att göra med den långsiktiga ideologiska svängningen åt höger i USA, som paradoxalt nog kan ha bidragit till att minska presidentens handlingsutrymme i utrikespolitiken; att begränsa centralmaktens betydelse har varit ett vinnande tema i den konservativa renässansen i USA från Goldwaters 60-tal fram till Reagans 80-tal.

Nu slår det tillbaka mot Reagan själv, i en ödets ironiska grimas, alldeles oavsett hur skuldbördan för Iran-affären slutligen kommer att fördelas. Men den amerikanska idéutvecklingen bort från socialdemokratiska högskatte- och regleringslösningar på samhällsproblem är ingen personfråga. Att Reagan misslyckats i sin bästa gren — hederlighet och konsekvens — ökar knappast kongressens möjligheter att åter expandera centralstaten.